

Suradnja Hede Festini s Institutom za filozofiju
i časopisom *Prilozi za istraživanje
hrvatske filozofske baštine**

LUKA BORŠIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
luka@ifzg.hr

IVANA SKUHALA KARASMAN

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
ivana@ifzg.hr

UDK 050:1](497.5)"1971/2017"

1(497.5)(091)"19/20"

I Festini, H.

Pregledni rad / Review article

Primljeno / Received: 26. 2. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 16. 4. 2024.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2\(100\).11](https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2(100).11)

*Najveća je sreća mir, a taj nam put pokazuju
povjesničari i filozofi, iskustvo i znanje. Možemo
reći sa sigurnošću – to je naš put i danas.¹*

Sažetak

U članku obrađujemo suradnju Hede Festini s Institutom za filozofiju i njegovim časopisom *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, koji je pokrenut 1975. godine i u kojem je objavila dvadeset i četiri članka te jedan prikaz knjige. Detaljnije su obrađena tri teksta o dvoje hrvatskih filozofa dvadesetog stoljeća, Vladimiru Filipoviću i Mariji Bridi, koje je Festini dobro poznavala i s kojima je dugi niz godina surađivala.

Ključne riječi: Heda Festini, Vladimir Filipović, Marija Brida, Institut za filozofiju, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

* Ovaj članak izrađen je u sklopu projekta *Hrvatske filozofkinje* (CroWomPhil) u Institutu za filozofiju, praćen od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU.

¹ Heda Festini, »Platonova koncepcija o učenju / neučenju vrline – Petrić«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 29/1–2(57–58) (2003), pp. 19–26 na p. 26.

Uvod

U bogatoj i raznovrsnoj filozofskoj produkciji Hede Festini posebno mjesto zauzimaju knjige i tekstovi u kojima je obradila hrvatske filozofe. Projektima u kojima je istraživala hrvatske filozofe bila je vezana uz Institut za filozofiju, a najviše članaka o hrvatskoj filozofiji objavila je časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, koji je 1975. godine pokrenuo njezin mentor pri izradi doktorske disertacije Vladimir Filipović (1906. – 1984.).

Članak je podijeljen na dva dijela. U prvom djelu dajemo pregled suradnje Hede Festini s Institutom za filozofiju i *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. U drugom djelu detaljnije obrađujemo tri njezina teksta »Dr Vladimir Filipović – profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«, »Dr. Vladimir Filipović – baština za generacije« i »Marija Bida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu«.

Suradnja s Institutom za filozofiju i Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine

Heda Festini je od 1971. godine surađivala s Institutom za filozofiju, kojem je tada bio ravnatelj Vladimir Filipović. Od 1971. do 1976. godine bila vanjski suradnik i radila je na sljedećim temama:

1. *Logistika Trogiranina Albina Nađa* 1971. godine,
2. *Antun Petrić, filozof umjetnosti i slobode* 1973. godine i
3. *Djelo filozofa Jurja Politea* 1975. godine.

Rezultati tih istraživanja bile su dvije studije o Albinu Nađu (Nagy, 1866. – 1901.) i Antunu Petriću (1829. – 1908.) te knjige *Život i djelo Splićanina Jurja Politea* koja je prvi puta bila objavljena 1977., a drugi puta 2003. godine i *Antun Petrić: filozof iz Komiže* koja je bila objavljena 1992. godine. Godine 1976. radila je na temi *Koncepcija znanosti u strukturalizmu*. Od 1978. do 1980. godine u središtu njezina fokusa bila je istraživačka tema *Koncepcija znanosti u Dalmaciji 19. st.* u okviru međurepubličkog projekta *Historija filozofije naroda Jugoslavije*. Unutar tog projekta usredotočila se na istraživanje filozofske misli filozofa i teologa Pietra Botture (1799. – 1861.) i na njegovo djelo *Ideologia*. Od 30. lipnja 1992. do 31. kolovoza 1995. godine bila je voditeljica projekta *Juraj Politeo, neobjavljeni radovi*.

Tijekom svog života Festini je održala izlaganja na pet simpozija koje je organizirao Institut za filozofiju. Godine 1985. na simpoziju *Vladimir Filipović – život i djelo* održala je izlaganje naslovljeno »Dr. Vladimir Filipović, profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«. Na drugom

simpoziju organiziranom u čast profesora Filipovića, *Vladimir Filipović – život i djelo: u povodu 100. obljetnice rođenja* koji je održan 2006. godine održala je izlaganje »Vladimir Filipović, moj profesor«. Nadalje na simpoziju *Stanje istraživanja povijesti hrvatske filozofije* koji je održan 1994. godine povodom dvadesete obljetnice časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* održala je izlaganje »Politeova Plava bilježnica (1879 – 1880)«. Na simpoziju koji je organiziran povod trideset obljetnice *Priloga*, 2005. godine, održala je izlaganje »O nekim rezultatima i novim zadacima istraživanja hrvatske filozofske baštine«. Zadnje izlaganje održala je 2016. godine na simpoziju *Filozofkinje u Hrvatskoj*. Tema njezina izlaganja bila je »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu«.

U skladu sa svojim istraživanjima iz hrvatske filozofije objavljivala je članke u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, u kojem je objavila sljedeće članke:

1. »Logistika Trogirana Albina Nađa«, 1/1–2 (1975), pp. 75–138.
2. »Petrić, filozof umjetnosti i slobode«, 2/1–2(2–3) (1976), pp. 101–134.
3. »Botturina koncepcija značenja i suvremena lingvistika«, 4/1–2(7–8) (1978), pp. 157–179.
4. »Frane Petrić o principima historijskog istraživanja iz perspektive problematike povijesti«, 5/1–2(9–10) (1979), pp. 27–42.
5. »Botturina teorija jezika«, 8/1–2(15–16) (1982), pp. 75–91.
6. »Dr Vladimir Filipović – profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«, 11/1–2(21–22) (1985), pp. 207–208.
7. »Politeova Plava Bilježnica (1879 – 1880). O nacrtu neodržanog predavanja na Sveučilištu u Padovi«, 20/1–2(39–40) (1994), pp. 243–253.
8. »Etički naturalizam kao ekoteorija (O natuknicama u Politeovim spisima)«, 21/1–2(41–42) (1995), pp. 291–300.
9. »Politeova misaona krivulja: 1845–1913. (Rani spisi: 1845 – 1859)«, 22/1–2(43–44) (1996), pp. 343–359.
10. »Politeova misaona krivulja: 1845–1913. (Srednje razdoblje: 1860 – 1889)«, 23/1–2(45–46) (1997), pp. 147–181.
11. »Politeova misaona krivulja: 1845–1913. (Kasno razdoblje: 1890 – 1913)«, 24/1–2(47–48) (1998), pp. 145–183.
12. »Politeov temelj za Millovu logiku«, 25/1–2(49–50) (1999), pp. 157–190.
13. »Platonova koncepcija o učenju / neučenju vrline – Petrić«, 29/1–2(57–58) (2003), pp. 19–26.
14. »Tragom utilitarizma u F. Petrića«, 30/1–2(59–60) (2004), pp. 59–67.

15. »O nekim rezultatima i novim zadacima u istraživanju hrvatske filozofske baštine«, 31/1–2(61–62) (2005), pp. 261–272.
16. »Kad analiziram Franu Petrića (1529 – 1597), zašto mislim na Jurja Politea (1827 – 1913)«, 34/1–2(67–68) (2008), pp. 55–68.
17. »Petrić i Acastos«, 35/1–2(69–70) (2009), pp. 45–53.
18. »Pavao Skalić i znanost«, 36/1–2(71–72) (2010), pp. 39–48.
19. »Frane Petrić o Empedoklu pjesniku: Petrić i Acastos, nastavak drugi«, 38/1–2(75–76) (2012), pp. 79–83.
20. »Petrićeve *La decem semisacra* kao moguće kodificiranje morala«, 39/1–2(77–78) (2013), pp. 27–33.
21. »Što je Petrić u trećem svesku *Peripatetičkih rasprava* – filozof ili teolog?«, 42/1–2(83–84) (2016), pp. 69–81.
22. »Kazimir Bedeković o determinizmu i indeterminizmu«, 42/1–2(83–84) (2016), pp. 83–89.
23. »Historiografija – najslabija karika u Petrićevu lancu znanosti«, 42/1–2(83–84) (2016), pp. 283–292.
24. »Što je doista indukcija u Ruđera Boškovića?«, 43/1–2(85–86) (2017), pp. 417–436.

Kao što se može vidjeti posljednji članak u *Prilozima* Festini je objavila 2017. godine. Osim članaka u *Prilozima* je objavila i prikaz o knjizi Marije Brides *Misaonost Janka Polića Kamova*.²

Od ukupno dvadeset i četiri članka Festini je deset članaka objavila o hrvatskim filozofima koji su djelovali u devetnaestom stoljeću (Albin Nađ, Antun Petrić, Juraj Politeo, Pietro Bottura), devet o hrvatskim renesansnim filozofima (Frane Petrić, Pavao Skalić), dva o filozofima iz osamnaestog stoljeća (Ruđer Bošković, Kazimir Bedeković), jedan o svom mentoru Vladimiru Filipoviću te jedan o rezultatima i zadacima istraživanja hrvatske filozofske baštine. Heda Festini u *Prilozima* je objavila tri niza članka:

»U prvom razdoblju, za Filipovićeve upravljanja Institutom (1975–1984), objavila je pet članaka o hrvatskim filozofima koji su svoja djela napisali na talijanskom jeziku: o Trogiraniu Albinu Nagyu, Komižaninu Antunu Petriću, 'Zadraninu' Pietru Botturi i Cresaninu Frani Petriću.

U razdoblju 1994–1999. objavila je niz od šest članaka o Splitsaninu Jurju Politeu, među kojima se po novini ističu tri članka o »Politeovoj misaonoj krivulji«, plod njezina ustrajnog istraživanja Politeovih bilježnica, što joj je in situ, u negdašnjoj Politeovoj radnoj sobi i knjižnici u palači uz Madonna dell'Orto, dobrohotno omogućio filozofov unuk dr. Paolo Zenoni Politeo <...>.

² Heda Festini, »Marija Brides, *Misaonost Janka Polića Kamova*, Izdavački centar, Rijeka, 1993, str. 125.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), pp. 494–496.

Od 2003. do 2017. profesorica Festini objavljivala je u Prilozima svoja creska izlaganja iz hrvatske filozofske baštine, održana na simpoziju »Frane Petrić i renesansne filozofske tradicije« u okviru Dana Frane Petrića – osam članaka o Petriću, jedan o Bedekoviću i jedan o Boškoviću.«³

Osim u *Prilozima* Festini je u izdanju Instituta objavila i dva teksta: »Dr. Vladimir Filipović – baština za generacije« u zborniku *Vladimir Filipović. Život i djelo (1906–1984)*⁴ i »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu« u zborniku *Filozofkinje u Hrvatskoj*.⁵

Heda Festini o Vladimiru Filipoviću i Mariji Bridi

Heda Festini objavila je dva teksta o dvoje filozofa koji su joj bili kolege i prijatelji: Vladimiru Filipoviću i Mariji Bridi (1912. – 1993.).⁶ Ova su nam dva teksta važna zato što u njima upoznajemo dvoje značajnih hrvatskih filozofa iz očišta osobe koja ih je dobro poznavala i s kojima ju je vezala dugogodišnja suradnja: Vladimira Filipovića, s kojim je surađivala preko Instituta za filozofiju i časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, i Mariju Bridu, s kojom je surađivala preko Katedre za filozofiju Sveučilišta u Zadru gdje su zajedno radile.⁷

Godinu dana nakon smrti Vladimira Filipovića, 1985., Festini je u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* objavila članak »Dr Vladimir

³ Ivana Skuhala Karasman, Ivica Martinović, »In memoriam Heda Festini (1928–2018«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 45/2(90) (2019), pp. 561–572 na p. 564.

Jasnoće radi napominjemo da spomenuti filozofi nisu objavili svoje radove isključivo na talijanskom jeziku. Frane Petrić većinu je svojih tekstova objavio na latinskom jeziku, Antun Petrić imao je, navodno, jedan rad napisan na hrvatskom jeziku (ovaj podatak Festini navodi u knjizi *Antun Petrić. Filozof iz Komiže* (Split: Književni krug, 1992) p. 119, pozivajući se na Božitkovičev tekst »Život i rad filozofa Petrića«, *Franjevački vjesnik* XIV/10–11 (1938), p. 328, a Albin Nađ ima tri rada i disertaciju, napisana na njemačkom jeziku.

⁴ Heda Festini, »Dr. Vladimir Filipović – baština za generacije«, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Ljerka Schiffler (ur.), *Vladimir Filipović. Život i djelo (1906–1984)* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2008), pp. 31–45.

⁵ Heda Festini, »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu«, u: Luka Boršić, Ivana Skuhala Karasman (ur.), *Filozofkinje u Hrvatskoj* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2017), pp. 177–184.

⁶ Zanimljivo je spomenuti da je i Marija Brida iste godine u *Prilozima* objavila članak o Vladimiru Filipoviću: »Ozbiljavanje smisla filozofije u ponašanju Vladimira Filipovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 11/1–2(21–22) (1985), pp. 155–161.

⁷ Godine 2019. objavili smo na engleskom jeziku članak o bavljenju Hede Festini hrvatskom filozofskom baštinom (Luka Boršić, Ivana Skuhala Karasman, »Heda Festini's Contribution in the Research of Croatian Philosophical Heritage«, *Croatian Journal of Philosophy* 19/57 (2019), pp. 571–582). U tom smo se članku samo ovlaš dotaknuli njezinih tekstova o Filipoviću i Bridi (pp. 579–580).

Filipović, profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«. U kratkom članku o svom mentoru Vladimiru Filipoviću, Festini je dala pregled njegova rada, naglasivši na samom početku kako je profesor Filipović

[...] zadužio [je] cijelu našu javnost ostavivši neizbrisiv trag u filozofiji i cjelokupnoj kulturi. Utjecaj njegove izgovorene i pisane riječi trajat će dugo – za generacije njegovih studenata i slušača – a i za kasnija pokoljenja.⁸

Posebno je istaknula njegov doprinos istraživanju renesansne filozofije:

»No, autentični filozofski interes i angažman profesora Filipovića dolazi do izražaja u djelu *Filozofija renesanse* (1956 / 1983) i pogotovu u napisima posvećenim hrvatskoj filozofskoj baštini. Zanimanje za renesansnu misao odgovaralo je ponajviše profesorovom cjelokupnom pogledu na svijet, jer se u renesansi rodio prvi antiklerikalni i antidogmatski apel u ime humanističkih vrijednosti, što je bio trajno i profesorov.«⁹

Festini je, naglašavajući važnost renesansne filozofije u filozofskom opusu Vladimira Filipovića, pokazala koliko dobro je bila upoznata s njegovim filozofskim, ali i životnim stavovima. Naime Filipović je 1982. godine u hrestomatiji *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa* napisao:

»Renesansa se našla u bujanju novoga života, i u prevratu svih dotrajalih komponenata duhovnog jedinstva, na novom putu, gdje se našla u ruci sa starim knjigama i neupotrebitim idejama vodiljama. I zato je ona na tom novom smjeru razvoja svjetske povijesti tražila i stvarala nove ideje. I koliko god ne polaze filozofski mislioci ove epohe s istih teoretskih pozicija, koliko god ne ukazuju na isti smjer života, toliko svi reprezentanti misli i vodiči na nove putove života, otkrivači novog smisla i cilja, prema kome i za koji čovjek treba da živi i radi, ukazuju na dotrajalost onoga, što su oko sebe kao kulturnu i životnu tradiciju našli. Ta ih opća raskrsnica – a zapravo jedna od dotada najznačajnijih raskrsnica ljudske povijesti – svela na isto izlazište, iz kojega su na razne načine i prema raznim mogućnostima tražili rješenja zajedničkog zadatka.«¹⁰

Festini je u članku navela kako je 1975. godine Filipović pokrenuo »nadasve značajan časopis« *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* te je ujedno dala svoju ocjenu Vladimira Filipovića kao profesora i kolege:

»Sve te svoje temeljne ideje profesor Filipović je još sugestivnije i upečatljivije prenosio na svoje slušaće i studente, u čemu je imao veliki uspjeh djelujući

⁸ Heda Festini, »Dr Vladimir Filipović – profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 11/1–2(21–22) (1985), pp. 207–208, na p. 207.

⁹ Ibid.

¹⁰ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Filozofska hrestomatija 3 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1982), pp. 8–9.

cjelinom svoje ličnosti – kao autoritet, kao temperamentan, duhovit i nadasve dosljedan izlagač koji je takvim svojim predavačkim osebinama znao ponijeti i uvjeriti auditorijum, potičući neprestano živi interes za našu, evropsku i svjetsku filozofiju, za filozofiranje kao traženje aktivnog i kreativnog odnosa prema svim manifestacijama života.«¹¹

Nadalje Festini je smatrala da je Vladimir Filipović imao i praktičnu stranu koja se je ogledala u činjenici da je pridonio zasnivanju studija filozofije na Filozofskom fakultetu u Zadru. On je ujedno pronašao i prve nastavnike na novoosnovanoj Katedri za filozofiju na kojoj je i sam dugi niz godina predavao teorijsku filozofiju i etiku.

Drugi tekst o svom mentoru, naslovljen »Dr. Vladimir Filipović – baština za generacije« objavila je u zborniku *Vladimir Filipović. Život i djelo (1906 – 1984)* 2008. godine. U njemu je istaknula kako je Filipović najdulgotrajniji utjecaj ostvario pokretanjem časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. Nadalje smatrala je da njegov članak »Matija Vlačić kao začetnik suvremene hermeneutike i strukturalizma« koji je objavljen u prvom broju *Priloga*

»<...> možda najbolje otkriva bitna obilježja njegova poucnog štiva: nalaženje žarišta filozofije jednog vremena, potom u širokim potezima dospjeti do sukusa moderne filozofije, što najbolje omogućuje da se odredi maksimalno točno pravo povijesno mjesto nekog filozofa.«¹²

Iz navedenog citata vidi se i njezin pristup istraživanju hrvatskih filozofa. Naime Festini je hrvatske filozofe uspoređivala s onima svjetskim i tumačila ih iz analitičke perspektive.¹³ Festini je i u ovom tekstu pokazala kako je smatrala da je istraživanjem filozofije renesanse najvažniji dio Filipovićeve filozofskog opusa.

U prvom tekstu o Vladimiru Filipoviću Festini je ukratko dala pregled njegova filozofskog i profesorskog djelovanja, dok je u drugom tekstu »Dr. Vladimir Filipović – baština za generacije« detaljno analizirala njegov članak o Matiji Vlačiću koji je bio objavljen 1975. godine u *Prilozima*.

Heda Festini je u svojoj dugogodišnjoj filozofskoj karijeri napisala samo jedan članak o nekoj filozofkinji. Riječ je o njezinoj prijateljici i nešto starijoj

¹¹ Festini, »Dr Vladimir Filipović – profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta i Odsjeka za filozofiju u Zadru«, p. 208.

¹² Vladimir Filipović, »Matija Vlačić kao začetnik suvremene hermeneutike i strukturalizma«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), pp. 21–36 na p. 36. Filipović je u *Prilozima* objavio još jedan članka o Vlačiću: »Začeci i dometi Vlačićeve hermeneutike«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2(3–4) (1976), pp. 7–14.

¹³ Heda Festini, »Analitička filozofija zadarskog kruga: U povodu osnivanja analitičke sekcije HFD-a«, *Filozofska istraživanja* 11 (1991), pp. 87–89, na p. 88: »No pri tome ne treba zaboraviti da se i u pristupima filozofima iz hrvatske filozofske baštine uvijek polazilo i još se polazi iz analitičke perspektive.«

kolegici sa Sveučilišta u Zadru Mariji Bridi. Godine 2017. u zborniku *Filozofkinje u Hrvatskoj* koji su uredili Luka Boršić i Ivana Skuhala Karasman, a izdao Institut za filozofiju objavila je tekst »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu«. Marija Brida počela je raditi na Sveučilištu u Zadru 1961. godine, dakle šest godina prije Hede Festini. Već u Bridinoj disertaciji *Život – doživljaj* primjećuje se njezina zainteresiranost za filozofiju Henri Bergsona što će postati još intenzivnije kroz nadolazeće godine. Brida je 1970. godine u časopisu *Praxisu* objavila članak »Filozofska misao Henrija Bergsona«. ¹⁴ Bergsonovo filozofiji posvetila je još dva teksta: napisala je »Uvod« u Bergsonovu knjigu *Ogledi o neposrednim činjenicama svesti* ¹⁵ i članak »Bergsonova vizija bistvovanja« koji je objavljen 1972. godine u časopisu *Forum*. ¹⁶

U tekstu »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu« Hede Festini

»<...> riječ je o knjizi *Ogledi o neposrednim činjenicama svesti* Henrija Bergsona koju je 1978. godine izdala u svojoj kolekciji 'Velika edicija ideja' izdavačka kuća NIP 'Mladost' iz Beograda. 'Uvod' na hrvatskom jeziku od dvadeset i tri stranice za prijevod na srpski jezik Bergsonovog djela *Essai sur les données immédiates de la conscience (Ogled o izravnim činjenicama svijesti / Ogledi o neposrednim činjenicama svesti)*, prvi put objavljenog 1889. godine u Parizu, znalački je napisala dr. Marija Brida, tadašnja profesorica filozofije na zadarskom Filozofskom fakultetu. Ne samo da je dala suvereno tumačenje tog Bergsonovog djela, nego je uspjela cjelokupnu Bergsonovu filozofiju, do glavnog djela *L'evolution creatrice (Stvaralačka evolucija, 1907.)* i posljednjega *Les deux sources de la morale et de la religion (Dva izvora morala i religije, 1932.)*, ocijeniti kao 'intuicionizam', odnosno, 'dinamički spiritualizam'. ¹⁷

Nakon kratkog uvoda u Bergsonovu filozofiju Festini daje Bridinu interpretaciju njegova djela *Ogledi o neposrednim činjenicama svesti* i okolnosti koje su prethodile pisanju ovog djela:

»Na samom početku svog 'Uvoda' Brida uz navođenje izvora nastanka tog Bergsonovog djela, što je nadasve zanimljivo, najprije se osvrće na utjecaj posebno značajnih događaja tog vremena na Bergsona. Ona spominje val antisemitizma i Bergsonovo izričito odbacivanje nacizma. Tadašnja zbivanja Brida prikazuje kao poticaj Bergsonova zanimanja za slobodu kao zbiljsku činjenicu života čiji je izvor u dubinskim strujanjima svijesti. Po njezinu mišljenju Bergson kao glavnu prepreku tim procesima nalazi u okretanju spoznaje vanjskom svijetu

¹⁴ Marija Brida, »Filozofska misao Henrija Bergsona«, *Praxis* 7/3 (1970), pp. 397–405.

¹⁵ Marija Brida, »Uvod«, u: Henri Bergson, *Ogledi o neposrednim činjenicama svesti* (Beograd: Mladost, 1978), pp. VII–XXX.

¹⁶ Marija Brida, »Bergsonova vizija bistvovanja«, *Forum* 4–5 (1972), pp. 632–678.

¹⁷ Festini, »Marija Brida (1912. – 1993.) o H. Bergsonu«, p. 177.

za koji su pogodne kvantificirajuće odredbe, ekstenzivne kvantitete, dok se samo intenzivnom kvantitetom može tumačiti duševni život.«¹⁸

Festini je smatrala kako Brida Bergsona u jednakoj mjeri hvali i kritizira. Nadalje smatrala je kako je Brida s Bergsonom dijelila sklonost k misticizmu. Za Hedu Festini, Brida je prvenstveno bila filozofkinja usmjerena prema temama povezanim sa slobodom i čovjekovim oslobođenjem.¹⁹

Ovaj tekst Hede Festini značajan je zbog dva razloga: prvi je taj što je to posljednji tekst u kojem je Heda Festini obradila nekog hrvatskog filozofa, a drugi je taj što je to ujedno i posljednji tekst koji je objavila u nekom izdanju Instituta za filozofiju.

Ono što povezuje Hedu Festini s Vladimirom Filipovićem i Marijom Bridom, osim kolegijalnih i prijateljskih odnosa, jest intenzivno istraživanje hrvatske filozofije te dugogodišnja suradnja s Institutom za filozofiju i časopisom *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Zaključak

Heda Festini počela je surađivati s Institutom za filozofiju 1971. godine i ta plodonosna suradnja potrajala je sve do 2018. godine kada je u zborniku *Filozofkinje u Hrvatskoj* objavila tekst o Mariji Bridi. Festini je napisala mnogo radova o hrvatskim filozofima i glavnina tih radova objavljena je u suradnji s Institutom za filozofiju. Posebice je značajan njezin doprinos istraživanju dotad slabo poznatih hrvatskih filozofa devetnaestog stoljeća koje je obrađivala u sklopu projekata na Institutu za filozofiju, pogotovo onih na talijanskom jeziku. Njezino odlično poznavanje talijanskog jezika omogućilo joj je detaljne analize tekstova hrvatskih filozofa koji su pisali na talijanskom: Pietra Botture, Antuna Petrića, Albina Nađa i Jurja Politea. Ona je bila prva koja je započela sustavno istraživanje hrvatske filozofske baštine na talijanskom jeziku 1960-ih i 1970-ih godina i do danas je ostala najznačajnija istraživačica toga podistraženog razdoblja povijesti hrvatske filozofije.

Još jedno važno obilježje pristupa Hede Festini starijim hrvatskim filozofima jest takoreći pokušaj osuvremenjivanja. Primjerice, u devet članaka o Frani Petriću, koje je objavila od 1979. do 2016. godine u *Prilozima*, reinterpretirala

¹⁸ Ibid., pp. 178–179.

¹⁹ Vidi: Heda Festini, »Marija Brida, *Misaonost Janka Polića Kamova*, Izdavački centar, Rijeka, 1993, str. 125.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), p. 494.

je tog renesansnog filozofa na vrlo originalan način, objašnjavajući Petrićeve poglavito etičke misli iz perspektive suvremenih etičkih diskusija.

Za povijest hrvatske filozofije važna su tri njezina članka o njezinim suvremenicima s kojima je dugi niz godina surađivala: Vladimiru Filipoviću i Mariji Bridi, jer je dala važno povijesno-filozofsko svjedočanstvo iz prvog lica o svojim kolegama.

Svojim tekstovima Heda Festini stvorila je temelje za daljnja istraživanja i nove publikacije o hrvatskoj filozofskoj baštini. Uvijek je rado dijelila rezultate svojih istraživanja i brinula je o mladim naraštajima koji će tek početi istraživati hrvatsku filozofiju što je osobito vidljivo u ovim njezinim riječima »<u> svakom slučaju ostaje dovoljno posla i za naredne generacije, ne samo u otkrivanju novih autora tog vremena nego također u ponovnoj obradi već analiziranih autora.«²⁰

Svojim neumornim radom i suradnjom Heda Festini ostavila je neizbrisiv trag u povijesti Instituta za filozofiju i časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

---

²⁰ Heda Festini, »O nekim rezultatima i novim zadacima u istraživanju hrvatske filozofske baštine«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2(61–62) (2005), pp. 261–272, na p. 271.